

Lewandowska, Stanisława

"Rozkaz: zdławić powstanie. Siły zbrojne III Rzeszy w walce z Powstaniem Warszawskim 1944", Tadeusz Sawicki, Warszawa 2001 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 14, 261-263

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zy drugiej wojny światowej; 5. *Europa dwóch wojen światowych z perspektywy końca XX wieku. Tezy*; 6. *Wiek XX w oczach historyka*.

W każdym z wymienionych szkiców autor stosuje się do przyjętych przez siebie i wyłuszczonych we wstępie tomu zasad, dotyczących w szczególności samej formy jego opracowania — tomu esejów — jak też zastosowanej w nim metody badawczej. W pełni podzielam pogląd autora, że eseistyka historyczna charakteryzująca się prymatem tudzież przewagą refleksji nad warstwą informacyjną, wywodzącą się z dokumentów, ze źródeł, jest formą znacznie trudniejszą aniżeli narracja wypełniająca monografię lub syntezy. Trudność ta polega przede wszystkim na konieczności sięgnięcia po inne aniżeli tradycyjne metody badawcze. Eseistyka wymaga mianowicie „refleksji preferującej dedukcyjną metodę myślenia i wykładu, podczas gdy indukcja posługująca się pomocniczo jest — jak zauważa słusznie prof. Leczyk — przetworzoną w umyśle historyka wiedzą o faktach zaświadczonej źródłowo. Spostrzeżenia ogólniejsze, które eseista przekazuje czytelnikowi stanowią propozycję rozumienia przeszłości, wpływając na sposób myślenia o niej”. Właśnie w posłużeniu się tą metodą — moim zdaniem zasługującą na najwyższą uwagę, pozwalającą bowiem na wydobycie z dokumentacji źródłowej znacznie głębszej warstwy zjawisk aniżeli jest to możliwe przy posilkowaniu się innymi metodami — upatruję szczególny walor prezentowanej pracy. Treści w niej zawarte w pełni poświadczają słuszność przyjętych i konsekwentnie postrzeganych przez autora zasad i postulatów badawczych.

Konkludując, pragnę stwierdzić, że recenzowana tu praca prof. Mariana Leczyka jest w moim przekonaniu pozycją o wysokiej wartości poznawczej, zarówno ze względu na jej unikatowy pod względem metody charakter, jak i wprowadzenie do obiegu naukowego niezmiernie interesujących, istotnych dla zrozumienia przeszłości spostrzeżeń o wspartych na dokumentacji źródłowej faktach, z wnikliwą próbą ich oceny, ustosunkowania się do niej. O wysokiej wartości książki stanowi również znakomita czytelność wykładu, cecha nader rzadko spotykana dzisiaj, a także wartki tok narracji.

Stanisława Lewandowska

Tadeusz Sawicki, *Rozkaz: zdławić powstanie. Siły zbrojne III Rzeszy w walce z Powstaniem Warszawskim 1944*, Warszawa 2001, Bellona, ss. 317

Dorobek piśmienniczy poświęcony dziejom Powstania Warszawskiego w ostatnich latach raz po raz przynosi kolejne prace o bardzo różnorodnym charakterze. W ich obrębie znajdują się zarówno dzieła naukowe, wyniki z głębokich studiów źródłowych, oparte na znawstwie przeszłości i metod jej

badania, jak i różnorodne kompilacje o charakterze syntetyzującym. Wszystkie te prace skupiają się głównie na politycznym i wojskowym aspekcie powstania, przebiegu walk, martyrologii ludności oraz zniszczeniu miasta. Niekiedy dochodzą również do głosu — dotyczy to zwłaszcza autorów zagranicznych — rozważania w kwestii realizmu politycznego polskich przywódców odpowiedzialnych za decyzję wywołania powstania.

Do wielu istotnych kwestii, które do tej pory nie doczekały się naukowego opracowania pokazującego ów zryw wolnościowy Polaków, należy spojrzenie nań od strony przeciwnika, a zatem pod kątem problemów, jakie stwarzał on stronie niemieckiej — całościowego spojrzenia na takie zagadnienia, jak m.in. to, czym były dla Niemców walki powstańcze, jak oddziaływały one na przebieg wydarzeń na froncie wschodnim i w Generalnym Gubernatorstwie, czy i jakie zagrożenia ze sobą niosły, jakie konsekwencje operacyjne wywołały, jak przedstawiał się wysiłek militarny przeciwnika, by opór Polaków pokonać. Brak również do tej pory odpowiedzi na pytanie, na czym polegała swoistość operacyjnego i taktycznego dowodzenia, metod prowadzenia działań oraz sił i środków użytych przeciwko powstaniu, jakie miejsce w jego zwalczaniu zajmowały struktury Wehrmachtu i SS, jakie wreszcie przyczyny zdecydowały o ewolucji stanowiska najwyższych czynników oficjalnych Trzeciej Rzeszy wobec powstańców — od traktowania ich jako „bandytów” do uznania ich za kombatan-tów, z prawami wynikającymi z Konwencji Genewskiej z 27 sierpnia 1929 r. Wszystkie wymienione tu zagadnienia stanowią przedmiot rozważań autora i na ich tle został przedstawiony niezmiernie ważny problem, do tej pory w historiografii Powstania Warszawskiego właściwie nietknięty, a mianowicie ocena wojskowego znaczenia powstania dla strony niemieckiej, a tym samym ukazanie jego walorów wojskowych.

Konstrukcja pracy jest ściśle podporządkowana temu układowi, pozwalając na właściwą realizację wykładu. Swe ustalenia zawarł autor w dziesięciu klarownie skonstruowanych rozdziałach. Wydarzenia składające się na treść opracowania przedstawił w układzie chronologicznym, dzieląc zebrany materiał na etapy wynikające z periodyzacji działań niemieckich. Są nimi: przygotowania do zbrojnego natarcia w mieście; walki o arterie komunikacyjne; Stare Miasto; walki o tereny nadbrzeżnej Wisły; szturm Mokotowa i Żoliborza; akcja w Kampinosie; wreszcie kapitulacja Śródmieścia i całego powstania.

Bazę źródłową opracowania stanowią dokumenty archiwalne Wehrmachtu i SS oraz niemieckiej administracji cywilnej (akta OKH, OKL, Grupy Armii „Środek”, 9. i 2. armii polowej tudzież 4. armii pancerniej, sztabu Reichsführera SS oraz jednostek policyjnych i Waffen SS) — uzyskane w wyniku kwerend przeprowadzonych przez autora m.in. w Archiwum Wojskowym byłej NRD w Poczdamie, a także w archiwach i instytucjach krajowych, przede wszystkim w zdeponowanych w Archiwum Akt Nowych i w Wojskowym Instytucie Historycznym tzw. mikrofilmach aleksandryjskich. Uwzględnione zostały również opublikowane w kraju zbiory dokumentów występujących bądź to w postaci oddzielnych edycji źródłowych, bądź załączników do poszczególnych

prac (zwłaszcza w zawierającej niemieckie materiały źródłowe z Archiwum Federalnego w Koblencji oraz Federalnego Archiwum Wojskowego we Freiburgu monografii Macieja J. Kwiatkowskiego, *Tu mówi powstańcza Warszawa*) a także dotychczasowa literatura przedmiotu, łącznie z materiałami poświęconej problematyce powstania warszawskiego konferencji historyków polskich i niemieckich w 1997 r. w Karwicy, na której to konferencji autor miał okazję przedstawienia niektórych swych ustaleń w kwestiach stawiających przedmiot omawianej tu pracy.

Cały zebrany i gruntownie przeanalizowany materiał archiwalny pozwolił autorowi na uściślenie bądź zweryfikowanie wielu funkcjonujących do tej pory, nie zawsze dostatecznie uzasadnionych sądów i ustaleń — także własnych — na wprowadzenie w obieg naukowy wielu nieznanych materiałów źródłowych oraz wyników własnych poszukiwań i przemyśleń w omawianym przedmiocie.

Opracowanie charakteryzuje się godnym szczególnej uwagi obiektywizmem i dystansem badawczym. Wszechstronnie wykorzystany materiał źródłowy pozwolił poruszającemu się w nim swobodnie autorowi wypełnić tekst opracowania mnóstwem starannie przezeń sprawdzonych szczegółów i faktów, bardzo dla tematu istotnych.

Reasumując, pragnę zauważyć, że jakkolwiek problematyka Powstania Warszawskiego, którą zajął się autor przed laty i która zaowocowała interesującą i ciekawie ujętą omawianą tu książką, doczekała się do tej pory wielu opracowań monograficznych, a także licznych publikacji na łamach czasopism i opracowań zbiorowych, to praca ta zawiera materiały niepowtarzające istniejących ustaleń. Autor jako pierwszy zajął się tematem w sposób tak gruntowny. Oparł swe ustalenia na szerokiej podstawie źródłowej, cały zasób archiwalny właściwie wykorzystał, prawidłowo przeprowadził jego interpretację. Uwaga ta dotyczy wszystkich partii opracowania, prezentując materiał — jak już wspomniałam — bądź to w ogóle nieznanym, bądź znany jedynie we fragmentach. Książka jest oryginalnym dorobkiem jej autora. Zawarte w niej informacje mają charakter prymarny, co przesądza o jej wartości. Niedającą się przecenić wartość opracowania stanowią zamieszczone w końcowej części pracy załączniki — ich zestaw uzupełniają niezbędne dla uzyskania całości obrazu ilustracje złożoności sytuacji w poszczególnych dzielnicach miasta, unikalne fotografie, szkice i mapy.

Stanisława Lewandowska